Budynek im. Eastmana: klejnot brukselskiego dziedzictwa dla Domu Historii Europejskiej

STRESZCZENIE

Budynek im. Eastmana, znajdujący się w sercu dzielnicy Leopolda i w pobliżu instytucji europejskich, będzie siedzibą Domu Historii Europejskiej, który zostanie zainaugurowany w drugiej połowie 2016 r. Wybór tej dawnej kliniki dentystycznej i jej remont pozwala uwypuklić historię tego znaczącego budynku dziedzictwa brukselskiego i europejskiego. Ufundowana przez George'a Eastmana, założyciela firmy Kodak, klinika dentystyczna została zbudowana w 1935 r. w parku im. Leopolda, który od końca XIX w. służy za miejsce nauki i wypoczynku. Budynek, mieszczący kolejno klinikę publiczną, instytucję oświatową i dom opieki, został w 1985 r. wynajęty przez Parlament Europejski, który umieścił tam służby administracyjne, drukarnię i żłobek. Potem również inne instytucje europejskie, takie jak Europejski Rzecznik Praw Obywatelskich czy Trybunał Obrachunkowy, zajmowały tam okresowo pomieszczenia. W 2009 r. Parlament Europejski podjął decyzję o umieszczeniu w tym budynku – po jego ambitnym remoncie i rozbudowie – Domu Historii Europejskiej. Misją tego ostatniego jest przedstawienie ostatnich dwustu lat historii Europy za pośrednictwem zdecydowanie nowoczesnej muzeografii. W ten sposób budynek im. Eastmana kontynuuje w inny sposób swoje powołanie jako instytucja pedagogiczna i przyjmująca.

Źródło: Pracownia architektoniczna Chaix & Morel et Associés, Paris JSWD, Köln Image: © E.Young / AACMA - JSWD.

Spis treści:

- George Eastman jako filantrop
- Park im. Leopolda i klinika dentystyczna
- Klinika im. Eastmana – miejsce nauki i solidarności
- Klinika i Parlament Europejski
- Etapy przekształcenia
- Projekt Domu Historii Europejskiej
- Podstawowe źródła

EPRS | Biuro Analiz Parlamentu Europejskiego
Autorzy: Philippe Perchoc i Étienne Deschamps
Biuro Analiz dla Posłów i Dom Historii Europejskiej
Luty 2016 r.
PE 577.957

George Eastman jako filantrop

George Eastman urodził się w Waterville (stan Nowy Jork, Stany Zjednoczone) w 1854 r. Wcześnie osierocony, zaczął pracować w wieku 14 lat w sektorze ubezpieczeń, a następnie bankowości. Jednak dopiero spotkanie z fotografią pozwoliło mu odkryć dziesięć lat później prawdziwe powołanie. Pracował wtedy wytrwale w matczynej kuchni nad uproszczeniem stosowania fotografii, wynajdując technikę suchej płyty, którą opatentował w 1880 r. Cztery lata później, dzięki wynalezieniu filmu celuloidowego, zrewolucjonizował fotografię i utorował drogę kinu. W 1888 r. założył firmę Kodak, która przyniosła mu fortunę.

George'a Eastmana wyróżniała także ogromna szczodrość. Przekazywał bowiem dużą część swojego majątku na rzecz organizacji dobroczynnych, a jedną trzecią akcji swojego przedsiębiorstwa podarował swoim pracownikom, dając tym samym początek akcjonariatowi pracowniczemu. Poruszony faktem, że nie nikt nie leczył chorób jamy ustnej i zębów u dzieci pochodzących z ubogich rodzin, Eastman sfinansował powstanie pierwszej kliniki dentystycznej, otwartej w 1917 r. w Rochester (stan Nowy Jork), gdzie mieściła się pierwsza fabryka Kodak. Klinika oferowała bezpłatne leczenie zębów, a George Eastman kontynuował swoje dzieło, otwierając inne kliniki tego samego rodzaju w Londynie, Rzymie, Paryżu, Sztokholmie i Brukseli. W 1931 r. Eastman przekazał komisji opieki publicznej miasta Brukseli kwotę 1 mln dolarów na wybudowanie wzorcowej kliniki dentystycznej, w której bezpłatnie leczono by zęby ubogim dzieciom zamieszkującym tę aglomerację. Po wybraniu terenu o powierzchni 2000 m^2, znajdującego się na obrzeżach parku im. Leopolda, w 1934 r. położono kamień węgielny pod budynek.

Park im. Leopolda i klinika dentystyczna

Park im. Leopolda, miejsce nauki

Pozostałość po dolinie Maelbeek, park im. Leopolda był początkowo w połowie XIX w. parkiem krajobrazowym w stylu angielskim, przeznaczonym do rekreacji i życia towarzyskiego. Udawano się tam zwłaszcza, aby zobaczyć zagospodarowanie przestrzenne i ciekawostki prezentowane przez królewskie towarzystwo zoologiczne, ogrodnicze i rekreacyjne. Na przełomie wieków belgijski przemysłowiec Ernest Solvay zaproponował umieszczenia tam ośrodka nauk. Pasjonat nauk ścisłych, regularnie organizował on spotkania największych współczesnych mu naukowców, takich jak Maria Curie-Skłodowska, Henri Poincaré, Albert Einstein czy Paul Langevin. Przy wsparciu miasta Brukseli i prywatnych mecenasów w parku szybko otworzono pięć instytutów: fizjologii, higieny, anatomii, socjologii, a także szkołę handlową. W latach 20. XX w. instytuty te kolejno przeprowadzały się do nowego miasteczka Wolnego Uniwersytetu Brukselskiego. Klinika dentystyczna im. George'a Eastmana otworzyła podwoje w 1935 r. po inauguracji w obecności króla Leopolda III i królowej Astrid, miesiąc przed jej tragiczną śmiercią. W byłym Instytucie Fizjologii umieszczono liceum im. Emila Jacqmaina.

Michel Polak (1885-1948)

Michel Polak, szwajcarski architekt urodzony w Meksyku, po ukończeniu studiów w Zurychu i Paryżu pracował głównie w Belgii. Bruksela zawdzięcza mu pewną liczbę swoich najważniejszych budynków, najczęściej w stylu art déco, takich jak okazałe hotele czy prywatne siedziby, np. willa Empain. Obecnie w dwóch z tych budynków mieszczą się „instytucje” europejskie: Rada Europejska w Résidence Palace i Dom Historii Europejskiej w klinice im. Eastmana.

Budowa kliniki dentystycznej

Budowę kliniki im. Eastmana, opartej na planach kliniki w Rochester, powierzono samemu Michelowi Polakowi, architektowi, który do wykonania robót i dekoracji wnętrz zaangażował lokalne cieszące się dobrą reputacją przedsiębiorstwa. Pokryty białym kamieniem, budynek od frontu ma część środkową o wymiarach 15 m x 31,4 m, do której przylegają po obu stronach wysunięte boczne skrzydła o wymiarach 11,4 m x 35, 4 m każde. Monumentalne schody z niebieskiego kamienia z rzeźbami *en ronde-bosse* u szczytu prowadzą do holu wejściowego, do którego wchodzi się przez monumentalne drzwi w obramowaniu dekoracyjnych płyt z kutego żelaza. Wewnętrzną stolarkę w stylu lat 30. wykonano ze szlachetnego drewna sprowadzonego z Konga. W bocznych skrzydłach mieszczą się: sala wykładowa, niewielkie muzeum ortodoncji, biblioteka, szatnia i toalety. Na piętrze znajduje się pomieszczenie do prześwietleń, sale do przeprowadzania operacji, znieczulania lub ekstrakcji, sypialnie dla dziewcząt i chłopców oraz laboratoria. Na pierwszym piętrze części środkowej ustawiono w trzech rzędach 26 nowoczesnych foteli dentystycznych w dużym pomieszczeniu oświetlonym szerokimi portfenetrami w metalowych obramowaniach.

Ilustracja 1 – Budowa kliniki im. Eastmana, 1934 r.

© University of Rochester Medical Center, Eastman Institute for Oral Health

Klinika im. Eastmana – przestrzeń nauki i solidarności

Owoc refleksji nad zdrowiem, klinika była wyposażona w najnowocześniejszy na owe czasy sprzęt, ale wyróżniała się także uwagą, jaką poświęcała swoim małym pacjentom. Przekonany, że klinika powinna być możliwie najbardziej atrakcyjna i jak najmniej przypominać dzieciom szpital, Polak nie stosował koloru białego, zastępując go zarówno na ścianach, jak i podłogach, różnymi innymi barwami. Poczekalnia ponadto była ozdobiona namalowanymi przez belgijskiego malarza Camille'a Barthélémy'ego malowidłami ściennymi przedstawiającymi niektóre sceny z najbardziej znanych bajek La Fontaine'a. Pośrodku pomieszczenia znajdowała się woliera z brązu z egzotycznymi ptakami, których obecność miała zająć uwagę dzieci oczekujących na wizytę. W okresie działalności w klinice im. Eastmana przyjmowano ok. 150 dzieci dziennie, było to także miejsce nauczania dla studentów stomatologii oraz miejsce spotkań naukowych, czemu służyła sala konferencyjna z miejscami siedzącymi dla ponad 150 osób.

Klinika i Parlament Europejski

Od 1955 r. w budynku mieścił się również dom opieki, rezydencja im. Eastmana. Jednakże po przeszło 50 latach świadczenia usług dentystycznych Centre public d'aide sociale (CPAS) [Publiczny Ośrodek Pomocy Społecznej] w Brukseli postanowił zakończyć działalność medyczną i opiekuńczą i włączyć budynek do swojego prywatnego majątku. Parlament Europejski, który od lat 70. zajmował mało praktyczne pomieszczenia przy boulevard de l'Empereur, w przewidywaniu rozwinięcia w Brukseli działalności swoich grup politycznych i komisji podjął decyzję o zleceniu budowy budynku przy rue Belliard, wynajmowanego przez rząd Belgii i podnajmowanego przez Parlament. A w sąsiedztwie rue Belliard znajduje się właśnie budynek im. Eastmana[1]. W 1985 r. został on wynajęty Parlamentowi Europejskiemu przez CPAS; najem był odnawiany wielokrotnie, aż w końcu w 2008 r. budynek został ostatecznie kupiony w drodze wieczystej dzierżawy na 99 lat.

Ilustracja 2 – Poczekalnia z wolierą w klinice im. Eastmana, 1935 r.

Źródło: Archives d'Architecture Moderne, Bruksela

Rok 1985 był ważnym rokiem w historii instytucji, ponieważ Parlament uchwalił rezolucję w sprawie rozbudowy swojej brukselskiej siedziby oraz budowy sali obrad plenarnych na co najmniej 600 miejsc[2]. Wobec braku decyzji państw członkowskich w sprawie jednego miejsca na siedzibę instytucji europejskich, o co Parlament wszak apelował, ten ostatni podjął decyzję o wykorzystaniu niewielkiego posiadanego na mocy traktatów marginesu swobody, żeby zreorganizować swoją pracę. Przygotowywany Jednolity akt europejski miał wzmocnić jego rolę i w tej perspektywie Parlament po raz drugi zorganizował posiedzenie plenarne w Brukseli w 1983 r. w Pałacu Kongresowym przy rue Ravenstein. Ta inauguracja była jednak naznaczona trudnościami technicznymi i dlatego Parlament doszedł do wniosku, że musi mieć własną infrastrukturę[3], bardziej dostosowaną do swojej pracy i przyszłych rozszerzeń (Hiszpania i Portugalia w 1986 r.).

W 1986 r. jedynie 11% pracowników Parlamentu pracowało w Brukseli, a zgodnie z danymi z 1983 r. zajmowali oni 413 biur przy rue Belliard i 80 przy rue Remorqueur. Urzędnikom Parlamentu było jednak ciasno i w oczekiwaniu na zakończenie budowy nowej infrastruktury wynajem budynku im. Eastmana nabrał sensu. Od 1985 r. w klinice im. Eastmana zorganizowano wiele konferencji, mieściły się tam również kafeteria, drukarnia oraz sale posiedzeń, zanim w 1993 r. przekształcono te pomieszczenia w żłobek dla dzieci pracowników, liczący ok. 220 miejsc. Następnie w budynku miały siedzibę różnorodne stowarzyszenia europejskie, takie jak Femmes d'Europe, Fondation Pégase czy Chór Wspólnot Europejskich. Przez lata znajdowały się tam również niektóre

służby Europejskiego Rzecznika Praw Obywatelskich oraz Europejskiego Trybunału Obrachunkowego.

W 1976 r. część parku im. Leopolda wraz z jego licznymi budynkami, takimi jak Instytut im Pasteura czy biblioteka im. Solvay'a, została wpisana na listę zabytków. Budynek im. Eastmana nie znalazł się na niej, jednakże fasady budynku wychodzące na park im. Leopolda zostały uznane za zabytkowe. Taka sytuacja ułatwiła doprowadzenie do odnowy budynku i do przeznaczenia go do celów kulturalnych w szerszej perspektywie rewitalizacji parku im. Leopolda. W dniu 17 czerwca 2009 r. Prezydium Parlamentu Europejskiego zatwierdziło przeznaczenie budynku im. Eastman na siedzibę Domu Historii Europejskiej.

Etapy przekształcenia

W lipcu 2009 r. Parlament Europejski ogłosił międzynarodowy konkurs, który odbył się w trzech etapach. Przez cały przebieg konkursu szczególną uwagę zwracano na takie kwestie, jak koncepcja muzeograficzna projektu, dostępność dla osób o ograniczonej sprawności ruchowej, analiza potrzeb i ocena kosztów eksploatacyjnych czy też wpływ na środowisko naturalne i charakterystyka energetyczna budynku. Ostatni etap konkursu zamknięto na początku 2011 r. ogłoszeniem zwycięskiej grupy, w skład której weszli: pracownia architektoniczna Chaix & Morel et Associés (Francja), JSWD Architekten (Niemcy) i TPF Engineering (Belgia). Projekt przewidywał m.in. rozbudowę w stylu współczesnym, a także odrestaurowanie oryginalnych fasad i niektórych sal w celu zachowania historycznej estetyki tego miejsca. Aby pomieścić cały program, trzeba było podwoić powierzchnię obecnego budynku; projekt przewiduje rozbudowę na tylne podwórze oraz podwyższenie budynku. To podwyższenie o trzy piętra jest jednak zgodne z kompozycyjną zasadą pierwotnego budynku i akcentuje ją: nadal wyraźnie dominująca jest środkowa część i zachowana symetria osiowa. Nadbudowana na starym dachu pudełkowa struktura ze szkła z nadrukiem sitowym pozwala odgadnąć, co jest w środku: nieprzezroczyste graniastosłupy wydają się płynąć w powietrzu.

Ilustracja 3 – Projekt Domu Historii Europejskiej Widok z boku

Źródło: Pracownia architektoniczna Chaix & Morel et Associés, Paris JSWD, Köln Image: © E.Young / AACMA - JSWD.

W 2012 r. koszt rozbudowy i remontu budynku szacowano na 31 mln EUR, a koszt wystawy, obejmujący dużą część przeznaczoną na wielojęzyczność – na 21,4 mln EUR. W trakcie trwania konkursu projekt wzbudził ożywioną debatę dotyczącą tak jego celowości, jak i umieszczenia go w brukselskim otoczeniu

architektonicznym. Debata taka zawsze miała miejsce podczas budowy ważnych muzeów w ostatnich latach i wydaje się słuszna. Parlament jeszcze ją ułatwił, organizując w 2012 r. wystawę projektów konkursowych i projektu ostatecznie wybranego. Ponadto zorganizował też wiele spotkań ze stowarzyszeniami mieszkańców.

Projekt Domu Historii Europejskiej

Pomysł stworzenia muzeum Europy nie jest nowy. Już w latach 90. Komisja Europejska zamierzała otworzyć sale europejskie w różnych ważnych muzeach europejskich[4]. W 1997 r. w Brukseli rozpoczęto również prywatne przedsięwzięcie pod nazwą „Muzeum Europy", które zaowocowało dwiema wystawami wstępnych projektów i jedną wystawą objazdową.

W wielu krajach europejskich zastanawiano się zresztą także nad otwarciem dużego muzeum krajowego. Sukcesem okazał się niemiecki projekt *Haus der Geschichte* w Bonn. Natomiast zapoczątkowany przez parlament niderlandzki w 2006 r. projekt *Nationaal Historisch Museum* został porzucony w 2010 r., podobnie jak projekt Maison de l'histoire de France, wymyślony przez prezydenta Nicolasa Sarkozy'ego, a następnie porzucony z powodu kosztów (80 mln EUR), ale także krytyki wywołanej chęcią pisania epopei narodowej. Tymczasem w Stanach Zjednoczonych od zakończenia zimnej wojny można było zaobserwować powstawanie muzeów, które unikają idei epopei narodowej (*United States Holocaust Memorial Museum, National Museum of the American Indian*).

W tym kontekście projekt Domu Historii Europejskiej, oficjalnie zapoczątkowany w lutym 2007 r. przez Hansa-Gerta Pötteringa w przemówieniu inauguracyjnym po wybraniu go na przewodniczącego Parlamentu Europejskiego, wydaje się ambitny. W grudniu 2007 r. powstał komitet ekspertów złożony z 9 historyków i specjalistów-muzealników z całej Europy[5]. We wrześniu 2008 r. komitet zaproponował założenia koncepcyjne Domu Historii Europejskiej[6]. Zapada wówczas decyzja, że pierwszym powołaniem Domu Historii Europejskiej będzie umożliwienie ludziom pochodzącym z najróżniejszych środowisk lepszego zrozumienia najnowszej historii kontynentu dzięki umiejscowieniu jej w poprzednich stuleciach, kiedy idee i wartości kształtowały się w drodze różnych, a często długich i trudnych procesów. Muzeum chce także dać obywatelom możliwość krytycznego spojrzenia na historię integracji europejskiej, kierujące nią siły napędowe, jej potencjał i wyzwania przed nią

Ilustracja 4 – Projekt Domu Historii Europejskiej –

Źródło: Pracownia architektoniczna Chaix & Morel et Associés, Paris JSWD, Köln Image: © E.Young / AACMA - JSWD.

stojące[7]. Dlatego Dom Historii Europejskiej został pomyślany jako miejsce nieformalnej edukacji, środowisko, w którym zwiedzający mogliby zdobywać wiedzę, zwiedzając muzeum. Pomyślany jako miejsce sprzyjające zanurzeniu się w historii, Dom Historii Europejskiej chce pobudzić u zwiedzających apetyt na historię zaprezentowaną jako ich własna, a także ciekawość poznania obecnego biegu historii Europy. Prezentując historię integracji europejskiej w szerszym kontekście historii europejskiej w XX w. i XXI w., Dom Historii Europejskiej ma zatem uzupełniać zainaugurowane w 2011 r. *Parlamentarium* skoncentrowane na historii budowania Europy i funkcjonowaniu Parlamentu Europejskiego. Zwiedzający dzielnicę europejską będą mogli zwiedzić oba obiekty, a także inne interesujące miejsca, takie jak sala obrad plenarnych, esplanada czy wejście protokolarne, co pozwoli im zdobyć pełny ogląd funkcjonowania Parlamentu Europejskiego z historią europejską w tle.

Najważniejszą częścią Domu Historii Europejskiej będzie wystawa stała przedstawiająca ewolucję – aż do teraźniejszości – od XIX w. i kataklizmów pierwszej i drugiej wojny światowej poprzez okres zimnej wojny do upadku żelaznej kurtyny i muru berlińskiego oraz pogłębienia integracji europejskiej, z krótkimi informacjami na temat początków kontynentu, średniowiecza i czasów nowoczesnych.

Poszczególne piętra muzeum stanowią ciąg chronologiczno-tematyczny. Na całej trasie prowadzącej przez wystawę główną zwiedzający zapozna się ze zdarzeniami analizowanymi z wielu perspektyw, co skłoni go do stawiania sobie pytań. Ostatnie piętro, którego sufit jest „otwarty" ku niebu, ma obrazować nieskończoność możliwych rozwiązań dla europejskiej przyszłości. Będzie to także miejsce, w którym zwiedzający będą mogli odpocząć i zastanowić się nad tym, co wiedzieli. Aby to osiągnąć, Dom Historii Europejskiej czerpie inspirację z bogactwa rozwiązań stosowanych we współczesnych muzeach, aby prowokować do doświadczeń oddziałujących na wszystkie zmysły dzięki przedmiotom, elementom wizualnym i audiowizualnym oraz tekstom wyjaśniającym dostępnym w dwudziestu czterech językach urzędowych Unii Europejskiej.

Poza wystawą stałą organizowane będą inne wydarzenia, w tym wystawy czasowe i objazdowe, ale także szeroki wachlarz różnych imprez i publikacji. Ponadto celem muzeum jest zaoferowanie, obok wystaw i wizyt z przewodnikiem, programu pedagogicznego prowokującego zwiedzających do stawiania sobie pytań dotyczących pojmowania przez nich historii europejskiej i spuścizny, jaką przekazała ona współczesnemu światu.

Otwarcie Domu Historii Europejskiej w listopadzie 2016 r. ma nadać nowy wymiar wizycie w Parlamencie Europejskim, powinno także spowodować dodatkowy napływ ok. 350 000 zwiedzających rocznie. Można więc powiedzieć, że budynek im. Eastmana przez całą swoją długą historię wciąż zachowuje zarówno nowatorski charakter dzięki wyposażeniu, jak i powołanie związane z nauką i otwartością na społeczeństwo. W tym sensie z pewnością nie będzie przesadą stwierdzenie, że powstanie Domu Historii Europejskiej przyczynia się do swojego rodzaju powrotu do źródła dla parku im. Leopolda.

Podstawowe źródła

Budowa Domu Historii Europejskiej. Projekt Parlamentu Europejskiego, Luksemburg, Urząd Publikacji Unii Europejskiej, 2013 r., 49 str.

S. Clark i J. Priestley, *Europe's Parliament, People, Places, Politics* [Parlament Europy. Ludzie, miejsca, polityka], Londyn, John Harper Publishing, 2012 r.

T. Demey, *Bruxelles, chronique d'une capitale en chantier* [Bruksela, kronika stolicy w budowie], tom 2: *De l'Expo 58 au siège de la CEE* [Od wystawy w 1958 r. do siedziby EWG], Bruksela, Paul Legrain, 1992 r.

Camille Mazé, *La fabrique de l'identité européenne, dans les coulisses des musées de l'Europe* [Fabryka tożsamości europejskiej, w kulisach muzeów Europy], Paryż, Belin, 2014.

Przypisy

[1] Trybunał Obrachunkowy, Sprawozdanie specjalne Trybunału Obrachunkowego dotyczące polityki Wspólnot Europejskich w zakresie nieruchomości, Dz.U. C 221/1 z 3.09.1979.

[2] Parlament Europejski, Rezolucja w sprawie infrastruktury koniecznej do odbywania posiedzeń w Brukseli, 24 października 1985 r., dok. B2-1120/85.

[3] Sala nie pozwalała mianowicie na głosowanie elektroniczne oraz na liczenie głosów w głosowaniu imiennym. Agence Europe, 28 kwietnia 1983 r.

[4] Véronique Charléty, "L'invention du Musée de l'Europe, contribution à l'analyse des politiques symboliques européennes" [Wymyślenie Muzeum Europy, przyczynek do analizy europejskich strategii politycznych dotyczących symboliki], *Regards sociologiques*, 27-28, 2004 r.

[5] Camille Mazé, *La fabrique de l'identité européenne, dans les coulisses des musées de l'Europe* [Fabryka tożsamości europejskiej, w kulisach muzeów Europy], Paryż, Belin, 2014 r.

[6] Komitet Ekspertów, *Lignes directrices pour une Maison de l'histoire européenne* [Założenia koncepcyjne Domu Historii Europejskiej], Parlament Europejski, październik 2008 r.

[7] Taja Vovk van Gaal i Christine Dupont, Dom Historii Europejskiej, *Entering the minefields: the creation of new history museums* [Wchodząc na pole minowe: tworzenie nowych muzeów historycznych], materiały z konferencji EuNAMus, 2012 r.

Wyłączenie odpowiedzialności i prawa autorskie

Wyłączną odpowiedzialność za treść niniejszego dokumentu ponosi jego autor. Wszelkie wyrażone w nim opinie niekoniecznie odzwierciedlają oficjalne stanowisko Parlamentu Europejskiego. Jest on skierowany do posłów i pracowników PE z przeznaczeniem do prac parlamentarnych. Powielanie i tłumaczenie do celów niehandlowych jest dozwolone pod warunkiem wskazania źródła oraz wcześniejszego poinformowania Parlamentu Europejskiego i wysłania mu egzemplarza.

© Unia Europejska, 2016 r.

eprs@ep.europa.eu
http://www.eprs.ep.parl.union.eu (intranet)
http://www.europarl.europa.eu/thinktank (internet)
http://epthinktank.eu (blog)